

LES COLÒNIES DE VACANCES A CATALUNYA (1893-1939)

Manuel Catà i Mitjans

Les colònies de vacances neixen en el moment en què es donen uns esdeveniments i unes condicions que els són propicis. Entre aquests, dos podríem considerar-los com a antecedents:

— *Els viatges escolars* en els que les escoles enviaven els seus millors alumnes a una regió per a visitar-la, durant uns dies i amb la companyia del seus mestres.

— *El Moviment Higienista*. Aquest moviment, que durant la segona meitat del segle passat ja tenia una forta incidència en la societat, és qui defensa la dependència de la salut i de la malaltia de les condicions ambientals. La creació de sanatoris marítims per a infants pretuberculosos i tuberculosos, la concepció d'una determinada arquitectura escolar, la intervenció mèdica a l'escola, les colònies i les escoles a l'aire lliure, són aspectes que recolliren els higienistes.

En tot cas, les colònies neixen com una activitat a ple camp, tot i que de seguida es produeix una diferenciació en la seva finalitat:

- com a mitjà d'instrucció
- com a mitjà per a fer un esplai educatiu
- com a mitjà preventiu i/o terapèutic de salut.

Aquestes tres finalitats, encara que sovint es complementen entre si, marcaran les divergents concepcions de les colònies de vacances.

1. L'ORIGEN

Consta que el fundador de les colònies de vacances és un pastor suís anomenat Bion, ja que la memòria de la seva colònia, l'any 1876, és la primera de la que se'n té notícia. Segurament que, anteriorment a aquesta data, ja deuriem fer-se altres experiències, de les quals, però, no hi ha notícies fidedignes: a la província de Castelló sembla que un capellà s'emportava els nois de la seva feligresia a la muntanya durant uns dies; a Barcelona podríem dir el mateix d'un tal D. Domingo, mestre parvulista.

Bion, amb l'ajut econòmic d'unes quantes persones, a l'estiu de 1876, envia 68 nens, pobres i necessitats, entre 8 i 15 anys, a la muntanya amb la companyia de 8 mestres de Zurich. Aquests infants són acollits per les famílies camperoles en petits grups, i es reuneixen diverses vegades al dia per a les activitats comunitàries (excursions, cants, jocs, etc.). La primera colònia de vacances (ferien-kolonien) havia nascut. Bion renova l'experiència cada any, i el 1880 allotja tots els nens en una casa.

La seva experiència de seguida és coneguda a altres països, els quals inicien les colònies els anys:

(Suïssa 1876)	Itàlia 1881	Suècia 1881	Espanya 1887
Alemanya 1878	Noruega 1881	Holanda 1883	...
França 1881	Rússia 1881	Bèlgica 1886	

1.1 A Espanya

La Institución Libre de Enseñanza, i concretament el Museo Pedagógico Nacional, el director del qual, Manuel Bartolomé Cossío, les dirigí durant bastants anys, va ser qui va iniciar les colònies de vacances a Espanya. A l'estiu de 1887, 18 nens assisteixen a la primera colònia espanyola a S. Vicente de la Barquera (Santander).

Els primers anys el Museo Pedagógico organitzà anualment una colònia. Per a cobrir les despeses els dirigents del Museo recorren a particulars i a tota mena de corporacions en demanda de donatius i subvencions. Aquesta serà una modalitat utilitzada per moltes entitats, les quals organitzaran colònies en funció dels diners recaptats.

A partir de l'experiència del Museo Pedagógico, són moltes les ciutats que inicien colònies arreu d'Espanya, promogudes en un principi per entitats particulars amb un cert caire filantròpic i d'assistència benèfica més que educativa. En els primers anys hem de destacar les Sociedades Económicas de Amigos del País: la de Granada 1890, la de Santiago de Compostela 1893, la de Barcelona 1893; posteriorment els ajuntaments de les principals ciutats hi prenen part activa organitzant-les.

Per part del govern la participació en les colònies és escassa. A partir de 1892 hi ha algunes reals ordres i circulars amb les quals es vol fomentar les colònies, però d'escassos efectes pràctics per la minsa quantitat que el govern hi destina per a subvencionar-les.

2. LES COLÒNIES A CATALUNYA

La Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País és la que inicia les colònies a Catalunya. L'any 1893, 41 nenes i 61 nens, distribuïts en tres torns es beneficien dels 18 dies de colònies. El 1894 la durada de les colònies s'amplia a una mesada; el 1895 els torns s'amplien a 6 que normalment seran de 25 escolars cada un; el 1897 es realitza el màxim de torns, vuit. L'Econòmica organitza colònies fins l'any 1916.

Els escolars que assistien a colònies eren escollits entre els de les escoles municipals de Barcelona, i els de famílies amb menys poder adquisitiu.

L'objectiu d'aquestes colònies era molt marcadament assistencial i benèfic. A la memòria de l'any 1893, en relació a la finalitat, es pot llegir: «... sustraer a los niños débiles y enfermizos de la influencia mortífera de elevadas temperaturas, agravadas por la carencia de higiene en reducidas habitaciones, situadas generalmente en barrios populosos, y por la escasa y de ordinario mal sana alimentación..., lo que,...., tendiera por modo directo a combatir los gérmenes del raquitismo y de la escrófula...» (Anuario de 1895). Era l'anar a fer salut; l'objectiu higiènic predomina sobre l'educatiu, tot i que cada grup d'infants estava atès per dos mestres.

2.1. L'obra realitzada per l'Ajuntament de Barcelona

L'any 1906, la Comissió de Govern de l'Ajuntament de Barcelona, presidida pel conseller republicà Hermenegildo Giner de los Rios, germà d'En Francisco Giner de los Rios, proposa al consistori la creació de colònies de vacances. La proposta va ser tan ben acceptada pel Consistori, el 12 de juny, que amplià el pressupost previst per a colònies de 10.000 pessetes a 15.000 pessetes. Aquell mateix estiu s'organitzaren sis colònies de 20 places cada una, tres per a nois i tres per a noies, que passaren tot el mes d'agost en les poblacions escollides. Per a dirigir i conduir cada colònia foren elegits dos mestres de les escoles municipals.

Satisfet dels resultats, l'Ajuntament continuà organitzant les colònies fins a l'adveniment de la guerra civil. El 1907 es crea la Comisión de Colonias Escolares de Vacaciones, el 1908 es converteix en la Comisión de Higiene de la Infancia, el 1909 la Comissió apareix amb el nom de Comisión y Delegación de Higiene de la Infancia, el 1913 esdevé Comisión de Colonias Escolares y Escuelas del Bosque; el 1916 es crea la Comissió de Cultura, la qual no absorbí les funcions de la Comissió de Colònies fins l'any 1925.

En el llibre editat per la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, *L'obra de colònies escolars, banys de mar i semicolònies per als alumnes de les escoles de Barcelona. 1906-1931* poden consultar-se les dades estadístiques d'escolars assistents i de despeses fins a aquest últim any.

Examinant aquestes dades veiem que les colònies reben un impuls considerable principalment els tres primers anys (de 15.000 ptes. es passa a 30.000 i 52.000 ptes. de pressupost respectivament). Després s'estaciona durant sis anys coincidint amb una decadència en el funcionament de la Comissió segons les queixes aparegudes en la premsa i en la mateixa memòria de l'any 1914. Durant els anys 1916 i 1917 es produeixen uns canvis considerables més qualitativament que quantitativament: eradicació de favoritismes i d'abusos, conferències i cursos sobre pedagogia de les colònies, problemes administratius i gimnàstica i cultura física per a les colònies, s'inicia la recerca de col·laboracions econòmiques per poder ampliar els beneficiaris de les colònies.

De 1918 a 1923 hi ha un nou impuls amb una ascensió paral·lela entre les despeses i els escolars beneficiaris. Aquest nou impuls és degut a la recent creació de la Comissió de Cultura amb un assessor tècnic com Manuel Ainaud que sabé buscar les personalitats idònies per a assajar nous mètodes. El 1918 s'inicien els Banys de Mar, sota la direcció d'en Pere Vergés, per a proporcionar als escolars els beneficis del mar i de la platja. Durant unes hores els nois realitzen exercicis d'educació física, banys de sol, banys de mar, pràctiques de natació, jocs lliures i reglamentats, prenen una dutxa i abans de marxar cap a les cases respectives se'ls dona un desdèjuni. El desenvolupament d'aquesta obra és incessant fins l'any 1936 exceptuant, però, el període de la Dictadura que produí una davallada dels banys de mar.

La impossibilitat d'organitzar noves colònies fa que el 1921 la Comissió de Cultura reinstauri les semicolònies (se n'organitzaren ja els anys 1913 i 1915) a fi d'estendre els beneficis a un major nombre d'infants i a un preu més mòdic. En elles els infants fan vida col·lectiva des de les nou del matí fins a les sis de la tarda, tots els dies feiners. Les activitats variaven molt segons fossin semicolònies de mar o de muntanya; la durada normal era d'unes quatre setmanes i l'Ajuntament els proporcionava el desdèjuni, el dinar i el berenar.

Les colònies de l'Ajuntament de Barcelona sempre havien estat per contracte; en aquestes l'Ajuntament confia la cura de la colònia a un particular el qual allotja els infants i els fa la vida, segons unes condicions establertes en un contracte que les autoritats locals vigilen a requeriment de l'Ajuntament de Barcelona; a part d'això, l'organització interna i les activitats pròpies de la colònia estaven a càrrec de dos mestres de les escoles municipals de Barcelona. L'any 1922 la Comissió de Cultura inicia les colònies per administració amb l'objectiu d'estendre els beneficis a un major nombre d'infants i amb la major eficàcia. El pla consistia en crear grans concentracions d'escolars que rebaixessin el tant per cent de les despeses generals i eliminar el guany del fondista per a millorar la dieta. Així es creà Vilamar, a la platja de Calafell, dirigida per Pere Vergés, i per Artur Martorell durant uns anys i, posteriorment, pel primer altra vegada.

L'estat sanitari de molts dels infants de Barcelona portà a què la Comissió de Cultura l'any 1923 es preocupés per la creació d'unes institucions en les quals els infants poguessin passar una temporada llarga, segons la indicació del metge, «per a llur complet robustiment, una vida sanitàosa a ple aire i al mateix temps vagin conreant llur esperit i llur intel·ligència». Per aquesta obra la Comissió de Cultura l'any 1923 hi destinà una quantitat de diners però l'adveniment de la Dictadura postergà l'obra fins l'any 1931.

Durant el període de la Dictadura, del 1924 al 1929, l'obra de les colònies segueix un ritme totalment diferent de l'anterior: es redueixen les colònies per contracte, les semicolònies són suprimides, es redueix de mica en mica el nombre d'infants atesos pels banys de mar, es desentengué de les colònies permanents, i les colònies per administració foren reduïdes en un primer moment per augmentar-les més tard fins a tres. Alexandre Galí diu en la seva *Obra Completa* que «aquesta baixa va ésser compensada per una creació original, o sigui, l'intercanvi colonial amb ciutats de l'altra banda de l'Ebre, per ajudar des de casa a l'obra d'assimilació castellana. L'intercanvi es va fer amb Madrid, Burgos, Granada i el Sanatori de Pedrosa». Aquest intercanvi augmentà el cost relatiu de les colònies amb la conseqüent desproporció entre despeses i infants atesos.

Com he dit anteriorment, l'any 1925, durant la Dictadura, la Comissió de Cultura absorbí totalment les funcions de l'antiga Comissió de Colònies Escolars i Escoles del Bosc. Cal dir també que en Manuel Ainaud durant l'Ajuntament Governatiu fou destituït i apartat de l'Ajuntament fins l'any 1930.

La tornada de l'Ajuntament popular fou decisiu per l'obra de la Comissió de Cultura, amb una ascensió progressiva fins l'any 1936. El mateix 1930 s'inaugura una colònia per administració que tindria un gran relleu, és la de Turissa a Tossa de Mar dirigida per l'Artur Martorell. A partir d'aquest mateix any es permeté als alumnes de les escoles privades assistir a les colònies de l'Ajuntament (fins aquesta data foren reservades només per als alumnes de les escoles municipals o estatals de la ciutat).

El 1931 s'inaugura la primera colònia permanent. Entre aquestes, la més important fou la colònia permanent de Berga inaugurada a les primeries de 1934 i que fou construïda amb una capacitat per a 300 infants.

En aquest mateix període s'iniciaren colònies amb modalitats especials. La de Garraf i la de Flor de Maig es destinà per a aprenents i aprenents de 14 a 16 anys. S'instal·laren colònies d'aigües termals a Tona i a l'Espluga de Francolí per a infants que necessitaven una cura d'un tipus d'aigües concretes. Amb col·laboració amb el Club Fútbol Barcelona s'instal·là una colònia per a sords-muts a Vilassar de Dalt amb assistència d'alumnes de l'Escola Municipal de sord-muts i de l'Institut Català de sord-muts. Els anys 1933 i 1935 s'assajaren les acampades als voltants de Tossa de Mar sota la direcció d'Antoni Gelabert.

L'any 1936, les colònies, semicolònies i banys de mar de l'Ajuntament de Barcelona no pogueren realitzar-se amb motiu de la guerra civil. El pressupost que l'Ajuntament hi destinava era:

— Per a colònies permanents	693.440 ptes.
— Per a colònies escolars de vacances de 3.000 escolars	550.000 ptes.
— Per a les despeses dels banys de mar per a 10.000 escolars	45.000 ptes.
— Per a semicolònies d'uns 3.000 escolars	125.000 ptes.

Crec que la quantitat de diners pressupostats és prou eloqüent per comprendre la importància que tenien les colònies de l'Ajuntament de Barcelona, no solament per la seva incidència a nivell higiènic, sinó principalment per la seva incidència a nivell social i educatiu.

De la mà dels nostres millors pedagogs es concretaren les directrius que tingueren les colònies de l'Ajuntament de Barcelona:

- proporcionar als nois els beneficis extraordinaris de la naturalesa per a la seva salut, i
- aprofitar la situació extraordinària que ofereix la colònia en benefici de la formació espiritual de l'infant.

Aquestes dues directrius estan àmpliament recollides en les «Instruccions al professorat de les colònies escolars», des de la seva finalitat i metodologia fins a les qüestions més concretes.

Les activitats de les colònies escolars (s'anomenaven així ja que es veia un gran lligam entre la colònia i l'escola activa i dinàmica —l'Escola Nova) giraven al voltant de quatre centres d'interès:

1. Activitats d'esplai: excursions, jocs, rondalles,...
2. Coneixement de la natura.
3. Coneixement de la realitat social i econòmica de la vida local: geografia, història, condicions de vida, tradicions, treballs manuals relacionats amb la vida local (xarxa, cistells),...
4. Activitats de formació cultural: recitals, concerts,...

2.2 Colònies realitzades per altres entitats

Són moltes les entitats i particulars que amb les colònies volgueren contribuir al desenvolupament de l'infant, tot i que se'ls donés una gran diversitat d'orientacions: des del caire purament filantròpic i assistencial, a una orientació plenament educativa o d'una ideologia concreta.

Molt lluny de voler ser exhaustius, es poden citar:

- 1908. Escoles del Districte VI.
- 1908-1916. Escola Mossèn Cinto.
- 1909-?????. Escoles del Districte VI: Semicolònia de platja.
- 1913-1914. Federació Femenina contra la Tuberculosis.
- 1913-1936. Lliga d'Higiene Escolar de Sabadell.
- 1913. Liga Barcelonesa de Higiene Escolar.
- 1917. Energía Eléctrica de Cataluña.
- 1917-?????. Casals d'estiu de les parròquies de Girona.
- 1917. Colònies escolars de Girona.
- 1918-1926. Sra. Edith de Llauradó de Ferrer-Vidal.
- 1920. Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana: envia els nens a les colònies de l'Ajuntament de Barcelona; a partir de 1922 organitza les seves pròpies colònies.
- 1924-1935. Colònies Escolars de Montclar.
- 1924. Associació d'Alumnes i Antics Alumnes de l'Escola Normal.
- 1925. Grup Escolar Baixeres.
- 1926. Colònies per a nenes òrfenes de militars.
- 1926-1931. Institut Català de Sord-muts.
- 1927. Junta Provincial del Patronato Antituberculoso de Tarragona: organitza semicolònies a la platja de Tarragona.
- 1927-1936. Caixa de Pensions.
- 1928. Diari El Autonomista de Girona.
- 1930. Oficina de Beneficiència de Barcelona.
- 1932-1933. Ajuntament de Valls.
- 1932-1925. Ajuntament de Tarragona.
- 1933. Consell Local de Primer Ensenyament de Blancafort.
- 1933. Patronat Cultural Recreatiu.
- 1933-1934. Colònies Carreres de la Virreina.
- 1933-1935. Comitè Diocesà de les Escoles Catòliques de Barcelona.
- 1934-1935. Ateneu Democràtic Republicà del Districte I.

1934-1935. Institut Escola.

1935. Lliga Catalana.

1935. Federació de Joves Cristians de Manresa.

...

2.3 El lapse de la guerra civil i la postguerra

Una sèrie de factors impedeixen la realització de les colònies en aquest període: les mateixes activitats bèl·liques; la desaparició, conseqüència de la victòria del franquisme, de moltes institucions organitzadores de colònies, i amb elles, aquestes activitats; la repressió, l'exili o l'ostracisme que sofriren els principals pedagogs i mestres animadors de les colònies. El dia 9 de maig de 1940 va sortir una ordre signada pel ministre de governació establint que cap Ajuntament ni Diputació podia fer colònies escolars i que, en endavant, les consignacions, que per aquest projecte tenien en pressupost, les entreguessin al Frente de Juventudes. L'any 1967 l'Ajuntament de Barcelona donava al Frente de Juventudes una quantitat superior als quatre milions de pessetes.

Els primers anys de la postguerra, els únics que pogueren organitzar colònies (campamentos) són les Organizaciones Juveniles de FET i JONS amb un canvi molt substancial: la finalitat ideològica esdevé més important en detriment de la finalitat pedagògica.

3. CONCLUSIÓ

En un principi les colònies nasqueren com una activitat preventiva i terapèutica de la salut dels infants, de seguida, però, es veié les possibilitats educatives que aquest mitjà ofería per als infants. L'equilibri entre aquestes dues finalitats, o el predomini d'una sobre l'altra, és el que marcarà les diferents concepcions que es donaren en les colònies. Així podem veure com en l'obra de l'Ajuntament de Barcelona, aquest realitzà unes activitats en les quals hi predominava la finalitat higiènica i sanitària (banys de mar, colònies permanents i especials) i unes altres en les quals predominava la finalitat pedagògica (les colònies, podriem dir, normals).

Finalment s'ha d'indicar el caire benèfic i assistencial en el qual es mogueren molts organitzadors de colònies, els quals havien de recórrer a subscripcions per a recollir els diners necessaris per la seva colònia. Aquests hagueren de suplir el que no es feia des de les entitats i organitzacions oficials i públiques.

SOBRE LA CONSOLIDACIÓ DE L'ENSENYAMENT PRIVAT A MALLORCA DURANT EL PRIMER QUART DEL SEGLE XX

Gabriel Janer Manila

Els primers anys del segle XX varen promoure arreu de l'Estat espanyol la represa d'una vella pugna: la lluita pel control de l'educació. Una lluita acarnissada entre dues forces antagòniques que no es resignaven a claudicar: entre les velles estructures arcaiques i l'espirit progressista, liberal i renovador.

Aquestes dues forces es polaritzaren, just encetat el segle, i projectaren les seves hostilitats en un plet duríssim entre l'Església i l'Estat. Entre una Església profundament arrelada en el passat, temorega i insegura, i un Estat tímidament disposat a la renovació. De fet, emperò, el problema venia d'enrera. De les lluites ideològiques que al llarg del segle XIX havien marcat bona part de les controvèrsies educatives. És precís tenir en compte que la Revolució de 1868 havia imposat, al costat d'altres llibertats, la de l'ensenyament, i aquest reconeixement quedaria marcat en la Constitució de 1876. Però durant el darrer quart del segle XIX havia tingut lloc una lluita dialèctica acompanyada de discussions al Congrés i de decrets, un cop per reforçar els privilegis de l'ensenyament religiós, d'altres per retallar-los.

La llei de 1857 disposava que el Govern, amb l'autorització a les Institucions religioses per obrir col·legis, tant si eren de primer com de segon ensenyament, dispensava els seus caps tant com els professors dels títols necessaris que exigia la mateixa llei a l'article 150. Evidentment, aquest privilegi fou suprimit el 1868; emperò l'any 1879 els religiosos tornaren de bell nou a les seves escoles. I un decret de 1892 dispensava novament dels títols als religiosos dedicats a l'ensenyament dins els seus propis col·legis. El Conde de Romanones exclamà el 1902 al Senat, tot fent referència a aquesta situació, que portar un hàbit eclesiàstic servia de certificat d'aptitud¹.

I la pugna acabà per desembocar en un desacord absolut entre l'Església i els liberals. Desacord que es convertí ben prest en un debat públic. En el combat pel control de l'educació per part de l'Estat, encarat amb una Església que no acaba de resignar-se a perdre el seu monopoli.

L'arribada dels liberals al poder havia promogut agitació, incidents i trastorns. Hi havia hagut desordres i processons, tumultes i desgavells. Romanones era nomenat ministre d'Instrucció Pública el 6 de març de l'any 1901 i substituïa en el càrrec al conservador García Alix. De fet, es tractava d'un ministeri creat de fresc, per reial decret del 18 d'abril de l'any 1900. Abans, l'administració dels quefers educatius havia pelegrinat pels ministeris de Governació, de Gràcia i Justícia i de Foment. I d'aquest Ministeri s'esperava el definitiu impuls a la reforma educativa, una reforma que s'anava reclamant des de feia anys i panys i que potser ara havia trobat el seu moment propici.